

TĂRANII ȘI SETEA DE PĂMÎNT ARABIL
Cercetările monografice din anul 1955 în satul
Toporu, județul Teleorman

În toamna anului 1954, se ceruse Institutului Central de Statistică efectuarea unei cercetări monografice a realităților rurale, cu accentul principal pe baza materială economică, cu procesele de evoluție a structurii sociale după împrăștierea țăranilor din anul 1945. Cum acest sector individual nu intra în evidențele statisticii, singura metodă de cunoaștere rămânea cercetările monografice prin echipe de economiști și statisticieni trimiși în diferite părți ale țării.

În aceste împrejurări favorabile unei cercetări de teren, am plecat în vara anului 1955 în satul Toporu, din fostul județ Vlașca; intrasem în componența unei echipe cu 10 participanți statisticieni și tineri absolvenți ai Academiei de Studii Economice.

După mai mulți ani de cercetări etnografice în Munții Apuseni, unde mă cucerise vraja înălțimilor senine sub răcoarea brazilor, la Toporu mă găseam în Câmpia Dunării la 28 km de orașul Giurgiu, în plină vegetație de stepă, unde suflau vânturi aspre, Crivățul și Austrul — „traistă goală”, cum era numit de localnici.

Toporu, sat adunat de-a lungul drumului, se întindea pe o lungime de 2,5 km. Ca într-o carte de istorie, așezarea se desfășura pe două vetre de sat unite. O parte a satului, cea veche, cuprindea vatra foștilor țărani clăcași care au fost împrăștiți la 1864; aici locurile de casă erau mici, cu casele înghesuite. O altă parte a satului, cunoscută sub numele de Satul nou, era formată din terenul distribuit pentru vatră de sat la reforma agrară din anul 1921; aici curțile erau largi, gospodăriile cu construcții în stil nou se alăturau drumului principal al Toporului.

Am cutreierat și hotarul satului, întins și el pe o lungime de 15 km, brăzdat de văi de stepă. Două „gârle” cu înfățișarea unor bălți stagnante înconjurau satul ca un brâu scaldind curțile și terenurile de la marginea gospodăriilor. Bălțile erau străbătute de mai multe baraje formate prin depozitarea bălegarului de la vite, prin care oamenii și-au format poduri de legătură peste vale, între vatra satului și ogoare. Aveau multe utilizări gârlele, prin stuful folosit ca nutreț verde pentru vite; din malul gârlii se scobeau pământul argilos pentru construirea caselor și grajdurilor care aveau pereții din paiantă. Se rezolvase mai greu obținerea apei de băut, fântânile ajungând uneori pînă la adîncimea de 20 — 30 m, iar cele din apropierea bălții aveau apa sălcie. În multe curți lipseau fîntînile; se găseau însă la marginea drumului, de unde apa se transporta cu cobilița.

Din depărtare satul apărea ca un desîș de verdeață, o pădure în mijlocul stepei — pădure de salcîmi — plantații recente în grădini, alături

de pomii fructiferi, împrejmuind curțile, înconjurând satul. O perdea de salcâmi, lemn tare, bun pentru construcții, era scut în fața Crivățului în timpul iernii, iar vara în fața prafului de pe drumurile bătătorite de „ghiociuri”, căruțe ușoare.

În timpul ploilor drumurile se transformau în șiruri de băltoace și noroaie cu gropi adânci. În zilele fierbinți ale verii noroiul se întărea ca piatra, cu forme modelate în relief păstrând urmele lăsate de roțile ghiociurilor, de copitele cailor, de roțile autocamioanelor, urme adânci de 20 — 30 cm, care rămâneau astfel încremenite și acoperite de praf pînă cînd altă ploaie le transforma din nou în noroi și bălți.

După cum povesteau bătrânii, satul își trăgea numele de la toporul pe care mai demult locuitorii îl purtau ca armă de apărare împotriva deselor invazii prin sate ale turcilor. Amintirea incursiunilor neașteptate pe care turcii le făceau des, m-au dus la povestea de la „puțul de piatră” unde a avut loc sfîrșitul tragic al fetelor și femeilor localnice. Surprinse într-o zi de sărbătoare la horă, n-au mai avut timp să fugă și pentru a nu cădea în miinile turcilor s-au aruncat în fîntînă; cele care nu au fost înghițite de apă, au fost străpunse de iataganele turcilor.

Urme vechi stăruiau și în structura vetrei satului. Dobre Miheci, în vîrstă de 67 de ani, știa de la bătrânii satului, iar ei din strămoși că au existat trei sate numite „cadalăce”: Toporu de Sus, așezat pe partea dinspre pădurea Brănila; Toporu de Mijloc, așezat pe dealul Checiului și Toporu de Jos, așezat la poalele pădurii Speteaza. Denumirea veche a satelor, „cadalăce”, și însăși adăpostirea caselor în marginea pădurilor, în mici grupuri, se datorau faptului că de la 1415 malurile Dunării și partea sudică a județului Vlașca au fost stăpânite, cu mici întreruperi, de turci, pînă la pacea de la Adrianopol, din anul 1829, cînd Dunărea s-a deschis vaselor de comerț străine și s-au cerut tot mai multe cereale pentru export. De altfel, întinderile mari de pășuni care au acoperit odinioară hotarul Toporului, atrăgând din cele mai vechi timpuri pe crescătorii de vite din împrejurimi, au cedat de pe la mijlocul secolului trecut locul agriculturii. Defrișările au continuat, tăierea pădurii de stejar de la Speteaza a încetat în anul 1907, iar cea de la Brănila în 1925.

Am completat informațiile culese de pe teren cu dovezile scrise. Dintr-un document din anul 1602 am putut stabili că acum aproape patru sute de ani, satul Toporu făcea parte din proprietatea lui Simion Movilă, atunci domnitor în Muntenia. Împreună cu alte sate din Vlașca și Ilfov, fusese „cumpărat de răposatul Mihai Voievod pe asprii „gata de la megiesi”, adică prin despăgubire de la țărani liberi, „de bună voia lor, nesiliți și neprigoniți”. Simion Movilă, stăpînul satului Toporu în anul 1602, l-a dăruit unui jupîn Pană, mare vistier. Așadar, înainte de 1600 pămîntul aparținea unor țărani liberi. Fiind lipsiți de apărare, în condițiile războaielor și ale atacurilor neîntrerupte ale turcilor, țărani liberi au ajuns în stare de dependență față de marii proprietari funciari, cum erau domnitorii Mihai Viteazul, Simion Movilă ș. a. sau boieri precum Pană. Două sute de ani mai tîrziu satul Toporu se afla în proprietatea clucerului Constantin Steriady. La 1864 cînd s-a făcut împrumutarea elăcașilor, Steriady, împreună cu un al doilea moșier apărut între timp, Dr. Julius Teodory, au „dat” o fișie din pămîntul Toporului familiilor care au făcut elacă pe pămîntul lor și care aveau vite de muncă. Pentru a avea cine să

le muncească pământurile, boierii erau obligați să „dea” un loc clăcașilor, teren arabil și locuri de casă, obligându-i astfel să muncească din tată în fiu pământurile marilor proprietari funciari.

*

Potrivit planului tematic cercetarea de teren din anul 1955, avea ca obiectiv principal noile stări economice și sociale ca urmare a reformei agrare din anul 1945. Nevoile locuitorilor, setea lor de pământ arabil, au fost atât de mari încât terenul moșieresc expropriat în Toporu s-a dovedit insuficient. A fost necesară atribuirea unei părți din Moșia lui Andrei Noica din satul Răsuceni și din alte sate vecine. Aproape jumătate din numărul total al gospodăriilor au fost improprietărite, atât cele lipsite de pământ, cât și cele cu pământ puțin, completându-li-se loturile până la hectare în cazul când aveau atelaje și brațe de muncă.

Membrii echipei au cercetat toate gospodăriile improprietărite, cu schimbările survenite până sub ochii noștri, în anul 1955, cu atenția concentrată asupra țăranilor mijlocași. Cum pământul fusese fărâmițat printr-o intensă circulație (înzestrări, vânzări-cumpărări) între gospodării, se ivise din nou nevoia de pământ din acea sete de nepotolit a țăranului pentru glia arată și cultivată, printr-o înfrățire seculară, de unde își trage forțele.

Am cercetat și gospodăriile cu mai puțin de un hectar, ale țăranilor mici, ale muncitorilor și meseriașilor improprietăriți. Mai erau în sat și 16 gospodării ale micilor meseriași țigani. Fiind lipsite complet de pământ înainte de 1945, ele nu primiseră decât un pogon (0,50 ha).

Nu puteam părăsi terenul fără să cunoaștem și modul de a se lucra pământul în aceste gospodării. Erau așezate într-o margine a satului dincolo de o vale mică cu râpi noroioase. Am convins pe responsabilul echipei, Ene Simion, să facem împreună investigația. Am intrat în casa lui Spiru Tănase, om chipeș de 35 de ani, soția oacheșă și durdulie, iar fetița de 5 — 6 ani, o sfirlează elastică. O casă de paiantă cu pământ pe jos, prima încăpere goală, cu vatra, alta în care abia își găsisese locul un pat cu tăblii de lemn și măsuța cu scaunul rotund de cizmar, pitite lângă fereastră. Cum scaunele lipseau ne-am așezat pe pat. Femeia dispăruse repede, aprinsese focul în vatră, jumulise o găină și cu ea rumenită intrase triumfătoare, bucuroasă că „domnii de la București” au venit în casa lor. Găina trona pe măsuța rotundă, scoasă de sub pat și așezată cu repeziciune pe pat, alături de noi, musafirii lor. Cu îndeminare a traușat găina, mi-a întins un copan rumen, celorlalți alte bucăți. Ne-am încadrat rapid în „ospățul” din casa lui Spiru Tănase. Am vorbit despre meseria lui de cizmar, despre felul cum își rânduiese ei viața zilnică și pe nesimțite am ajuns la pământul primit la improprietărire. Neavând atelaje a primit numai un pogon. Dar cum îl lucrați dacă n-aveți vite îl întrebam direct.

— Ne ajutăm cum putem la arat, îl lucrăm noi singuri cu brațele. Avem locul în satul vecin, la Răzmirești, pământ bun dar la depărtare de 10 km. Unii îl mai dau în parte sau îl închirează. Este unu la noi în sat, Ion D. Netejaru, n-are nici 3 hectare, a făcut grâu cât de pe 6 hectare, vreo 200 — 300 duble (3 500kg). A arendat vreo 7 pogoane de la țigani

din satul Cucuruzu și din alte sate. Plătește arendă 300 — 400 lei de pogon, dă cotă mică după pământul lui și-i rămâne tot griul de pe pogoanele arendate neimpuse la obligații.

Ropotul ploii de afară și inserarea care ne-a cuprins fără să ne dăm seama, a pus capăt povestirilor. Pe ripile desfundate nu mă vedeam plecind. Colegul meu își luase rămas bun, eu am continuat să stau pe marginea patului intenționind să rămân pînă dimineța. Ne-a întrerupt vecinul, Sandu Gheorghe — Oane cum îi ziceau — lăutarul vestit al satului.

— Doamna merge la mine, n-o las aici, am casă mare, are unde dormi la noapte.

Oane era căsătorit cu o moldoveancă blindă; aveau doi copii mărunței. În casă erau două paturi despărțite de masa așezată la fereastră. Oane îmi cedase patul lui, trecind în al doilea unde se înghesuiseră alături de femeia lui și de copiii care dormeau. Patul cedat mie era așternut pentru culcare, cu față de pernă și cearceaful cusut pe plapomă. M-am întins pe pat așa îmbrăcată cum eram, după ce mi-am scos bocancii. Nu aveam de gînd să dorm. Mi se păruse de altfel că și Oane, la cei 32 de ani ai lui, dorea să se întindă la vorbă. Din una în alta am ajuns la improprietărea din anul 1945.

— Nu am primit pământ de la „democrație”; ziceau că-s prea tînăr și că nu am fost pe front, dar la nepoții primarului, tot de o vîrstă cu mine, Ion Iacobescu și Florea Zărnă, le-a dat. De la H.C.M. 308 din anul 1953 au luat cei de la Sfatul Popular pe numele nevestelor; din izlaz tot între ei își împart.

Trecuse de miezul nopții, ploaia încetase, luna își strecura tainele în dire argintii prefirate în duhul lui Oane care tot înșira basmele lăutei lui la nunțile din sat sau din satele vecine. După o clipă de tăcere, ca o aducere aminte răscolită de revărsatul zorilor, începuse să-mi povestească o întâmplare hazlie petrecută în anul 1949, în care eroul principal era un țigan din satul vecin, posesor și el al unui pogon de pământ primit de la „democrație”.

Onișor din Răsuceni — povestea Oane — a venit într-o zi în Toporu. Întilnindu-se cu un om pe care-l știa că umblă după pământ în arendă, i-a arendat cu 300 lei pogonul cu care a fost improprietărit în 1945. S-a mai întilnit cu altul și i-a mai închiriat și lui pogonul, tot așa cu 300 lei. Pînă seara l-a închiriat la patru țărani din Toporu.

— În aceeași zi oamenii întilnindu-se unul cu altul și-au dat seama că închiriaseră toți același pogon. L-au prins pe Onișor și l-au dus la primărie. Cînd era tărăboiul mai mare m-am dus la primărie; îl cunoșteam pe Onișor și i-am spus: Ce-i mă, nenorocitul, ce-ai făcut? El tremura într-un colț. Oamenii se certau neștiind ce să facă, cum să-și împartă între ei pogonul lui Onișor. Nu-l bateți — le-am spus celor păcăliți — ce v-a făcut? ... v-a băgat mina în buzunar, v-a furat banii? Nu! Voi ați vrut pământul, acum luați-l fiecare pe rînd cîte un an pînă vă scoateți banii. M-am întors apoi la Onișor și i-am spus: Hai pleacă nenorocitul și să nu te mai prind pe aici.

Onișor a scăpat teafăr, dar locuiterii din Toporu n-au mai ajuns la pământ, căci pogonul mai fusese odată închiriat în anul 1945 unui locuitor din Răsuceni pe timp de zece ani.

Pământule . . . pământule . . . — îmi spuneam în gând —, cu tine și îngemănați cu tine au trăit veacuri de-a rîndul cei ce te-au numit *terra* iar *terra*, adică țara, le-a dat numele de *țărani*, într-o legătură strânsă necentenit pe măsură ce pământul le aducea rodul muncii lor, al iscusinței de a-l supune propriei lor voințe pentru a-și asigura toate nevoile de viață, de hrană și de temeii familiei, truda și bucuria izbânzii. De veacuri stau țăraniii legați de pământul arat străduindu-se pentru „mirabila sămânță”. Și au fost ei, țăraniii, cei dintâi stăpâni ai pământului destelenit; gospodăriile lor au format o comunitate legată prin datini și credințe, prin norme de cultură străveche, care-i țineau uniți și nedeslipiți de *terra = țara* pe care au făcut-o roditoare cu mîinile și cu truda lor.

LUCIA APOLZAN

4 nov. 1991